

De verkiezingscampagne van 2006

Veranderingen in stemintenties doorheen de campagne en hun oorzaken

Onderzoeksnota (11 oktober 2006)

Peter Van Aelst (peter.vanaelst@ua.ac.be)
Michiel Nuytemans (michiel.nuytemans@ua.ac.be)
Stefaan Walgrave (stefaan.walgrave@ua.ac.be)

Onderzoeksgroep Media, Middenveld en Politiek (M2P)
Universiteit Antwerpen

Deze nota is bedoeld om de vele deelnemers aan ons onderzoek inzage te geven in de allereerste resultaten. We willen onze deelnemers, waarvan sommigen in 2006 al voor de derde keer meededen, heel hartelijk danken voor hun medewerking. Deze keer liep het campagne-onderzoek in samenwerking met drie andere Vlaamse universiteiten: UGent (Carl Devos, Herwig Reynaert, Dries Verlet), Universiteit Hasselt (Johan Ackaert) en KULeuven (Stefaan Fiers, Bart Maddens, Karolien Weekers). Deze nota is de verantwoordelijkheid van de Antwerpse ploeg. Het gaat om een voorlopige versie. Ze bevat de toestand op ongeveer een tiental dagen voor de eigenlijke stembusgang op 8 oktober 2006. De nota zal worden aangevuld/gecorrigeerd aan de hand van de gegevens van de postelectorale bevraging (Golf 5) die momenteel loopt. De samenstelling van het panel is niet-representatief dus er kunnen uit de gegevens geen betrouwbare conclusies over de Vlaamse bevolking getrokken worden.

Samenvatting onderzoeksnota

Voor diegenen die op een beknopte wijze inzicht willen hebben in de voornaamste bevindingen van ons onderzoek op dit moment.

1. DOEL VAN DEZE NOTA

Deze nota is bedoeld om de vele deelnemers aan ons onderzoek inzage te geven in de allereerste resultaten.

2. WAAROM ONZE (VOORLOPIGE) GEGEVENS AFWIJKEN VAN DE ECHTE UITSLAG

- Dit internetpanel is niet representatief voor dé Vlaamse bevolking. We onderschatten vooral de opinies van lagergeschoolde, oudere kiezers.
- We sloten de laatste bevraging (Golf4) af meer dan een week voor 8 oktober. Er kunnen de laatste dagen nog verschuivingen zijn opgetreden.
- We hebben een minder goede kijk op nieuwe en jonge kiezers die bij de gemeenteraadsverkiezingen in 2000 nog niet mochten stemmen.

3. WINST EN VERLIES

- In grote lijnen stemmen de bevindingen uit ons panel overeen met de echte uitslag van 8 oktober. Als we alle deelnemers aan ons panel samennemen, zijn CD&V/N-VA en VB de grote winnaars (in vergelijking met 2000). Uitsproken verlies is er voor Groen! en VLD. Het beeld voor Sp.a-Spirit is minder eenduidig, met vrij forse winst in de (provinciehoofd)steden en eerder licht verlies in de kleinere steden en gemeenten.
- In Antwerpen lijken de grote tendensen eveneens overeen te stemmen de uiteindelijke verkiezingsuitslag. De forse winst voor Patrick Janssens en zijn partij was al in maart zichtbaar. In de loop van de campagne was er nog lichte winst, maar niet tot op het niveau van de hoge score van de partij op 8 oktober. Het is afwachten wat er in de laatste week gebeurd is.
- Over de andere steden kunnen we door een te laag aantal respondenten die telkens meededen moeilijk betrouwbare uitspraken doen.

4. OORZAKEN VAN WINST EN VERLIES

- De winst van CD&V-N-VA heeft veel te maken met het effect van Yves Leterme en met de teleurstelling van een deel van het VLD-electoraat over de prestaties van de nationale regering. Lokale motieven spelen bij de groei van het CD&V-electoraat, van oudsher een sterk lokaal ingebedde partij, deze keer een kleinere rol; in kleinere steden en gemeenten zien we wel een effect van de lokale CD&V-burgemeesters.
- Voor het Vlaams Belang zijn lokale kandidaten en lijsttrekkers van heel klein belang, met uitzondering van de lijsttrekker in Antwerpen. Het gaat om ontevredenheid met het nationale beleid vooral over de twee thema's van de partij. De lage kwaliteit van de lokale VB-politici, volgens de eigen kiezers, maakt de VB-aanhang kwetsbaar voor sterke kandidaten en een sterk lokaal beleid van andere partijen.
- Voor SP.A-Spirit is het een goede zaak dat het op 8 oktober lokale verkiezingen waren. De partij kan ten volle profiteren van zijn zeer sterke burgemeesterskandidaten in vele grotere steden. Mensen die de partij de rug toe keren doen dat in de grote steden vooral omwille van de nationale prestaties van de partij, zeker niet omwille van de lokale burgemeester. In de kleinere steden en gemeenten staan de burgemeesterkandidaten van SP.A-Spirit minder sterk en is het de nationale partij waarnaar wordt verwezen als stemmotief.

- Groen! heeft een enorm probleem met de gepercipieerde kwaliteit van zijn lokale en zijn nationale politici. Ook de prestaties van de nationale en lokale partij worden laag ingeschat. De partij blijft vooral stemmen trekken door haar thema's, bijna ondanks het gebrek aan lokale en nationale boegbeelden. In steden, zoals bijvoorbeeld in Antwerpen, waar de SP.A sterke burgemeesterkandidaten naar voren kan schuiven, loopt het groene electoraat in grote drommen weg.

- De VLD kampt met een negatief nationaal beeld. De teleurstelling in het beleid van de nationale regering en vooral de ontevredenheid over het nationale VLD-personeel doen de partij lokaal de das om. Als het blauwe electoraat dan geen sterk lokaal houvast heeft, wat zeker in de grote steden het geval is, dan loopt het weg. In de kleinere steden/gemeenten is de lokale uitstraling van de VLD groter en kan ze in ons panel beter tegen de nationale stroom inroeien.

Dank u door uw deelname aan ons onderzoek!

1. DOEL EN OPZET VAN HET ONDERZOEK

Maken verkiezingscampagnes een verschil? Hoe evolueren kiezers doorheen de campagne? Blijven ze trouw of verlaten ze hun partij? En als ze hun partij verlaten, wanneer doen ze dat dan juist? En misschien de belangrijkste vraag: waarom wisselen kiezers en waarom niet? Om op die vragen een antwoord te vinden, heb je gegevens nodig waarbij je *dezelfde* groep van kiezers *verschillende* keren doorheen de campagne bevroegt. In wetenschappelijke termen spreekt men dan van een 'panel'-onderzoek.

Het doel van dit onderzoek is antwoorden te bieden op wetenschappelijke vragen. De data worden op de eerste plaats gebruikt voor wetenschappelijk onderzoek. Het panelonderzoek van 2003, bijvoorbeeld, werd gebruikt in het doctoraat van Peter Van Aelst. Het panel van 2004 werd gebruikt in verschillende wetenschappelijke papers¹. Toch opteerden we er voor om tijdens de campagne van 2006 al in zeer beperkte mate ook in de media te berichten over de resultaten van het lopende onderzoek. Voor verkiezingsdag zelf werd er echter niet bericht over stemintenties noch over de populariteit of onpopulariteit van de lijsttrekkers. Dit deden we omdat we de campagne zo weinig mogelijk wilden beïnvloeden. Voor de verkiezingen rapporteerden we wel over de thema's waar onze paneldeelnemers belang aan hechten, over de overlast die ze ervaren, over hun beslistheid, hun mening over lokale *hot issues* etc.

Omdat het in 2006 om lokale verkiezingen ging, concentreerden we onze inspanningen deze keer op de vijf Vlaamse provinciehoofdsteden. We ontwikkelden vijf verschillende versies van de vragenlijst die telkens een groot aantal specifieke, lokale vragen bevatten. Niet alleen de inwoners van één van de vijf provinciehoofdsteden werden gevraagd om mee te doen. Een groot aantal mensen die in een andere Vlaamse stad of gemeente woonden, vulden een meer algemene vragenlijst in die geen specifieke gemeentevragen bevatte.

De vragenlijsten werden door de deelnemers via een internetinterface ingevuld: we (her)contacteerden onze respondenten via email en vroegen hen naar onze site te gaan om daar de nieuwe versie van onze vragenlijst in te vullen. Dat wil zeggen dat we geen enkele deelnemer in ons panel hebben die niet over een internetaansluiting beschikt (of er frequente toegang toe heeft). Dit betekent meteen dat ons internetpanel per definitie niet representatief is samengesteld. Want internetgebruikers zijn een specifieke groep. Dat is geen beletsel om aan wetenschap te doen en het betekent niet dat de gegevens als 'niet-wetenschappelijk' moeten beschouwd worden. Het betekent wel dat we met deze data hel wat vragen simpelweg niet, of in ieder geval niet betrouwbaar, kunnen beantwoorden. Algemene cijfers over meningen en houdingen van de bevolking of van bevolkingscategorieën zijn steeds een over- of onderschatting. Uitspraken als '34% van de Antwerpenaren

¹ Van Aelst, P. (2006). Toeschouwer, speler of scheidsrechter? Een empirische studie over de rol van de media in de verkiezingscampagne van 2003. Antwerp, University of Antwerp; Walgrave, S. and P. Van Aelst (2005). Love and marriage in election times. Inconsistency and types of floating voters. Paper presented at the ECPR conference in Budapest in September 2005; Walgrave, S., P. Van Aelst, et al. (2006). 'Do the vote test'. Electoral effects of a vote advice application at the 2004 Belgian elections. Paper presented at the ECPR Conference in Nicosia in April 2006; Walgrave, S., K. De Swert (2006) Where does issue ownership come from? From the party or from the media? Issue-party identifications in Belgium (1991-2005). Paper presented at the APSA conference in Philadelphia in September 2006

had 10 dagen voor de verkiezingen nog niet beslist voor wie ze zouden stemmen' kunnen dus niet gedaan worden. Dat cijfer ligt in de realiteit ongetwijfeld hoger of lager. Waarvoor de gegevens met de nodige voorzichtigheid wel kunnen gebruikt worden is voor het *vergelijken* van groepen *binnen* het panel. Dat heeft te maken met het feit dat de vertekening van het panel overal in dezelfde richting gaat. In alle steden en gemeenten zijn onze panelisten jonger, hogergeschoold en sterker in politiek geïnteresseerd dan de doorsnee bevolking. En overal is die afwijking ongeveer even groot. Hetzelfde geldt voor de electoraten van de verschillende partijen. En dus kunnen we wel de verschillende steden en de verschillende electoraten met elkaar vergelijken, met dien verstande dat we natuurlijk maar bepaalde segmenten van de electoraten van de partijen in het panel hebben zitten. We kunnen dus bijvoorbeeld wel met meer betrouwbaarheid stellen dat 'De Antwerpse VLD-kiezer (in het panel) een maand voor de verkiezingen nog minder zeker is van zijn stem dan de Antwerpse SP.A-kiezer (in het panel)'. Maar zelfs die uitspraken moeten zeer voorzichtig gebeuren.

Waarvoor onze paneldata vooral bijzonder geschikt zijn, en waarvoor we ze in deze nota ook zullen gebruiken, is het nagaan van veranderingen doorheen de tijd. Ook de oorzaken van die veranderingen, waarom wisselen kiezers van partij of niet, kunnen aan de hand van onze data voor een stuk in kaart gebracht worden. Maar we zijn natuurlijk niet zeker dat we die veranderingen en hun oorzaken in dezelfde mate in de gehele bevolking terugvinden. Omdat dezelfde mensen verschillende keren ondervraagd worden, kunnen we met panelgegevens veel betrouwbaarder dan met zogenaamde *recall* data nagaan wie niet is bewogen tijdens de campagne en wie wel. Paneldata zijn dus bij uitstek geschikt om evoluties na te gaan en dus om de effectiviteit van campagnes te meten. Vraag is dan natuurlijk of de wijzigingen die we bij onze deelnemers vinden ook gelden voor de gehele bevolking. Misschien reageren de deelnemers aan het panel, bijvoorbeeld, anders op campagnegebeurtenissen dan de doorsnee burger. Het zou bijvoorbeeld best kunnen dat onze paneldeelnemers, omdat ze politiek beter op de hoogte zijn en de politiek van dichterbij volgen, sneller en heviger reageren op dingen die tijdens de campagne gebeuren. Dit zou betekenen dat we de veranderlijkheid en de responsiviteit van het electoraat overschatten. Analyse van het panel bij de verkiezingen van 2004 leert dat dat inderdaad in beperkte mate het geval was, maar de tendensen in het panel van 2004 stemmen vrij goed overeen met de bevindingen van representatief onderzoek over de verkiezingen van 2004. Hoedanook, we moeten zelfs de eventuele campagne-effecten met de nodige voorzichtigheid interpreteren en veralgemenen blijft een bijzonder moeilijke oefening. Een van de strategieën die we daarvoor gebruiken is om, als we voldoende grote subgroepen hebben, telkens na te gaan of die gevonden evoluties ook opgaan in alle subcategorieën (vooral naar opleiding, leeftijd en politieke interesse). Als dat het geval is en we vinden een wijziging *across the board* mogen we met meer vertrouwen onze campagne-effecten generaliseren.

Het grote voordeel van een internetpanel is dat je relatief snel, en goedkoop, echt grote groepen kiezers kan bereiken. Veel meer dan in alle soort andere, traditionele peilingen, hebben we echt substantiële groepen kiezers voor elke partij of kartel onder onze deelnemers (steeds meer dan 1000 kiezers). Uitspraken over stemverschuivingen gebeuren dus op veel grotere groepen dan normaal en dus kan je ook verdergaan in je analyses dan normaal.

Ondanks het onvermijdelijke niet-representatieve karakter van de panelsamenstelling, deden we wel grote inspanningen om alle soorten kiezers te bereiken en om een zo groot mogelijke diversiteit in het panel te krijgen. De onderzoekers activeerden daarvoor niet alleen hun eigen netwerk, maar op systematische wijze werden op veel verschillende manieren potentiële respondenten gezocht. Dat gebeurde ondermeer via het plaatsen van *banners* en links op websites van radiostations, TV-kanalen, voetbalploegen, seniorenverenigingen, supportersverenigingen, vrouwenorganisaties etc.. Er werden ook strooibrieven rondgedeeld met de vraag om medewerking uitgedeeld op de meest diverse plaatsen (vb. markten, stations, winkelstraten). In sommige steden werden ook systematisch flyers gebust. Ondanks al die inspanningen blijft het feit dat mensen zelfs kiezen of ze meedoen of niet en hebben geen zicht op de non-respons. Tabel 1 hieronder geeft aan hoe onze respondenten geworven werden.

Tabel 1: Via welke kanalen kwamen de respondenten?

	Aantal	Percentage (totaal = meer dan 100%)
Via e-mail organisatoren	7.488	30,9
E-mail iemand betrokken bij onderzoek	2.379	9,8
E-mail kennissen, vrienden of familie	6.613	27,3
Banner of link website	5.995	24,8
Flyer of affiche	827	3,4
Media	2.265	9,4

In de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen bevroegen we in 2006 in totaal 24.583 verschillende mensen in vier golven: in maart-april (13 maart-10 april), in juni-juli (18 juni-14 juli), begin september (30 augustus-9 september) en eind september (22-30). Lang niet alle bijna vijftienduizend deelnemers bleven ons trouw doorheen dat hele halve jaar. In totaal hebben 12.977 mensen vier keer meegedaan, hebben er 3.836 deelgenomen aan drie golven deelgenomen, 3.283 hebben twee keer meegedaan. Globaal verloren we onderweg meer dan een derde van de aanvankelijke deelnemers. Dat uitvalfenomeen stelden we ook al bij onze panels van 2003 en 2004 vast maar het was deze keer meer uitgesproken. Vier keer een vragenlijst invullen vraagt een ernstige inspanning van de deelnemers, en

Tabel 2: Deelnemers en respons voor internetpanel 2006

	Golf1 (maart)		Golf2 (juni)	Golf3 (september)	Golf4 (22-29 september)	
	N	%	% respons	% respons	N	% respons
Antwerpen	4.165	16,9	74,9	63,6	2.541	61,0
Brugge	1.167	4,7	72,9	62,1	669	57,3
Gent	1.929	7,8	77,3	66,7	1.243	64,4
Hasselt	1.212	4,9	75,2	63,4	719	59,3
Leuven	1.477	6,0	76,4	65,5	921	62,4
Andere gemeente	14.633	59,5	73,9	64,7	8.994	61,5
Totaal	24.583	100,0	74,5	64,5	15.087	61,4

het enige wat er tegenover stond was de kans om een prijs te winnen. Dat de uitval deze keer hoger lag dan bij vorige panels kan te wijten zijn aan het feit dat er een

soort inflatie van verkiezingsonderzoek lijkt op te treden waarbij bijna elke krant of medium er mee uitpakt. Onze respondenten waren misschien wat 'vermoeid' door al dat peilingsgeweld en het zou ons niet verwonderen dat sommige van hen aan meer dan één onderzoek meededen. Daarnaast komt dat we in 2006 meer dan dubbel zoveel deelnemers dan in 2004 hadden.

De verschillen in uitval tussen de steden zijn niet heel groot, maar toch opmerkelijk; dat kan men zien in Tabel 2 hierboven. De grootste uitval trad op in Brugge en in mindere mate in Hasselt. In Gent en Leuven bleven de paneldeelnemers het best meedoen. Het is moeilijk om dit te verklaren maar het is plausibel dat het feit dat Brugge geen universiteitsstad is – in alle andere steden was de lokale universiteit betrokken bij het onderzoek – de betrokkenheid van de Brugse deelnemers heeft beïnvloed. Ook op voorhand bleek het veruit het moeilijkste om in Brugge voldoende respondenten te vinden voor de eerste Golf.

De analyses in deze nota zijn alleen gebaseerd op de antwoorden van mensen die vier keer hebben meegedaan. In de verschuivingsanalyses nemen we ook alleen mensen op die in 2000 al mochten stemmen, we nemen in deze voorlopige nota dus géén nieuwe kiezers op en missen dus een aanzienlijke groep nieuwe kiezers. In de verklaringen van het stemgedrag betrekken we wel diegenen in de analyse die in 2004 gestemd hebben.

2. CAMPAGNEVERLOOP: HOE EVOLUEERDEN DE KANSEN VAN DE PARTIJEN?

In tegenstelling tot de campagne voor de nationale verkiezingen van 2004 toen we *tijdens* de campagne duidelijk twee verschillende en sterke dynamieken aan de linker- en aan de rechterzijde van het politieke spectrum zagen opduiken bij onze paneldeelnemers, is het beeld van 2006 veel minder duidelijk. Dat heeft natuurlijk te maken met het feit dat dit gemeenteraadsverkiezingen zijn en dat de lokale uitslag voor een heel groot stuk door lokale omstandigheden en lokale figuren wordt bepaald. Het is dus sowieso lastiger om nationale tendensen te ontwaren bij gemeenteraadsverkiezingen. Toch denken we dat het meer verdeelde beeld van 2006 ook te maken heeft met het feit dat de campagne van 2006 ook effectief minder verschil heeft gemaakt, dat er minder krachtige campagnegebeurtenissen waren en dat er geen grote manoeuvres zijn geweest. In de figuren op de volgende pagina's zien we de verschuivingen voor alle steden en gemeenten samen, dan voor alle provinciehoofdsteden apart en tenslotte voor alle andere steden en gemeenten. De grafieken zijn opgebouwd vanuit de kiezers van 2000 waarbij de uitslag van 2000 voor elke partij op 100 werd gezet. Dat is de basis waarvan vertrokken wordt en waartegen winst en verlies moeten afgezet worden. Boven 100 scoren wil zeggen dat die partij kiezers wint t.o.v. 2000, onder 100 scoren wil zeggen dat die partij kiezers verliest. Een leesvoorbeeld: ten opzichte van 100 kiezers van het Vlaams Belang bij de gemeenteraadsverkiezingen van oktober 2000 stonden er in maart 2006 in ons panel reeds 127 Vlaams-Belangkiezers (of een stijging van bijna 27% ten opzichte van 2000).

De grafieken en de cijfers eronder laten toe om eerst een 'voorspelling' te maken van de echte uitslag gebaseerd op de panelantwoorden in Golf 4 (afgesloten 10 dagen voor de stembusgang) en die voorspelling dan met de echte uitslag van 8

oktober te vergelijken. Zoals al verschillende keren gesteld, is onze panelsamenstelling niet representatief en verwachtten we dus (grote) verschillen tussen de voorkeuren van onze paneldeelnemers en de echte uitslag. Dat zien we ook in realiteit gebeuren. Toch zien we dat onze paneldeelnemers bijna in alle gevallen de juiste tendensen aangaven: als het aantal stemmen voor een partij in ons panel steeg, was hetzelfde het geval in de realiteit, en omgekeerd. De evoluties voor heel Vlaanderen komen bijvoorbeeld duidelijk terug in onze cijfers. Ook in de steden apart gaan onze cijfers meestal in de juiste richting maar niet altijd. In wat volgt, zal dan ook vaak duidelijk worden dat de mate van daling of stijging in het panel niet altijd overeenkomt met de werkelijke resultaten. In Gent en Antwerpen overschatten we bijvoorbeeld de CD&V en onderschatten we de SP.A. De enorme groei van SP.A-Spirit in Antwerpen zit niet in ons panel, of toch niet tot in Golf 4. Als de gegevens van de laatste golf binnen zijn, zullen we kunnen nagaan of dat in de eerste plaats aan de vertekening van onze panelsamenstelling lag of dat er in de laatste week voor de stembusgang nog effectief veel dingen gewijzigd zijn.

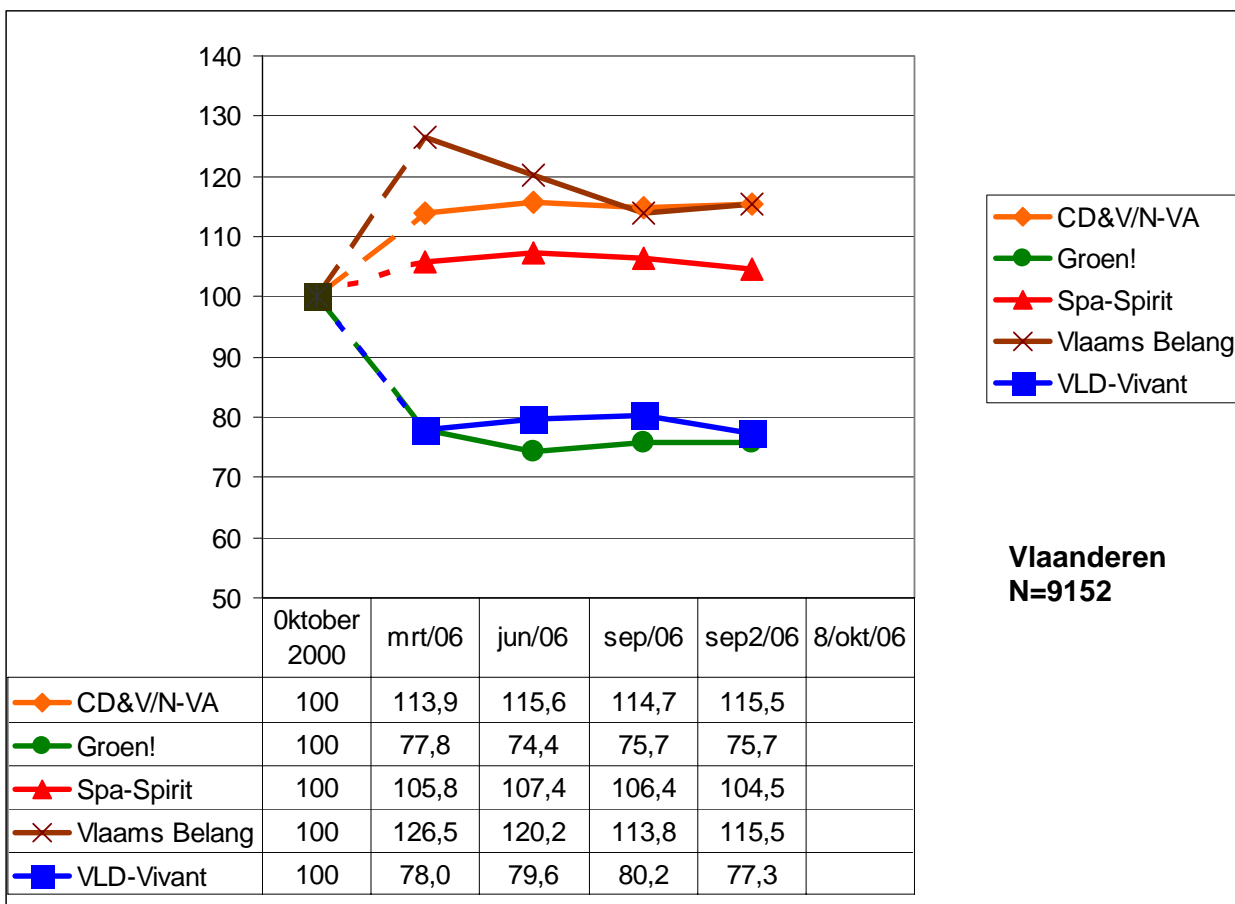
Wat leert ons de algemene grafiek van de campagneverschuivingen voor heel Vlaanderen²? Vooreerst is het duidelijk voor vrijwel alle partijen en in vrijwel alle gemeenten dat de precampagneverschuivingen groter zijn dan de verschuivingen binnen de campagne. Van oktober 2000, de vorige gemeenteraadsverkiezingen, tot maart 2006, de eerste Golf van onze panelbevraging, zijn de wijzigingen zeer uitgesproken (aangeduid met stippellijn). Binnen de eigenlijke campagneperiode, hier dus gedefinieerd als de periode van maart 2006 tot september 2006, zijn de verschuivingen in het panel veel kleiner. Daarenboven zijn ze ook veel minder consistent: niet in alle gemeenten zie je voor dezelfde partij dezelfde evolutie. In zekere zin is het normaal dat de verschuivingen in de hele lange periode tussen twee gemeenteraadsverkiezingen groter zijn dan in de relatief korte periode net ervoor. Electoraal en politiek zijn er immers grote veranderingen opgetreden op deze periode van zes jaar die ook al allemaal hun electoraal beslag hebben gekregen bij de verkiezingen van 2003 en 2004. Het Vlaams Belang, bijvoorbeeld, groeide nationaal sterk in 2003 en nog sterker in 2004. Het was dan ook te verwachten dat de partij in 2000 een lokale inhaalbeweging zou maken. Bovendien komt het Vlaams Belang ook in steeds meer gemeenten op en is de 'verkiezingsgestalte' van 2000 en 2006 in heel wat gemeenten dus niet dezelfde. Soms zou het relevanter zijn om de campagne van 2006 met de uitslag van 2004 en niet met die van 2000 te vergelijken, maar gezien het om lokale verkiezingen gaat, opteren we ervoor om dat hier niet te doen.

Daarnaast, en in een langer historisch perspectief bekeken, is vergelijken met 2000 natuurlijk niet voor elke partij dezelfde oefening. Partijen zoals de VLD en ook Groen! scoorden in 2000 bijzonder hoog, ze zaten lokaal op hun historisch maximum. Dat is helemaal anders voor de CD&V, bijvoorbeeld. In de nasleep van de dramatische dioxineverkiezingen van 1999 scoorde de CD&V in 2000 een bijzonder slecht resultaat. Het Vlaams Belang kwam dan weer in 2000 lang niet in alle gemeentes op. Met 2000 als vertrekpunt kunnen we dus stellen dat het voor VLD en Groen! bijzonder lastig was om die uitslag te evenaren, laat staan beter te doen. Voor CD&V

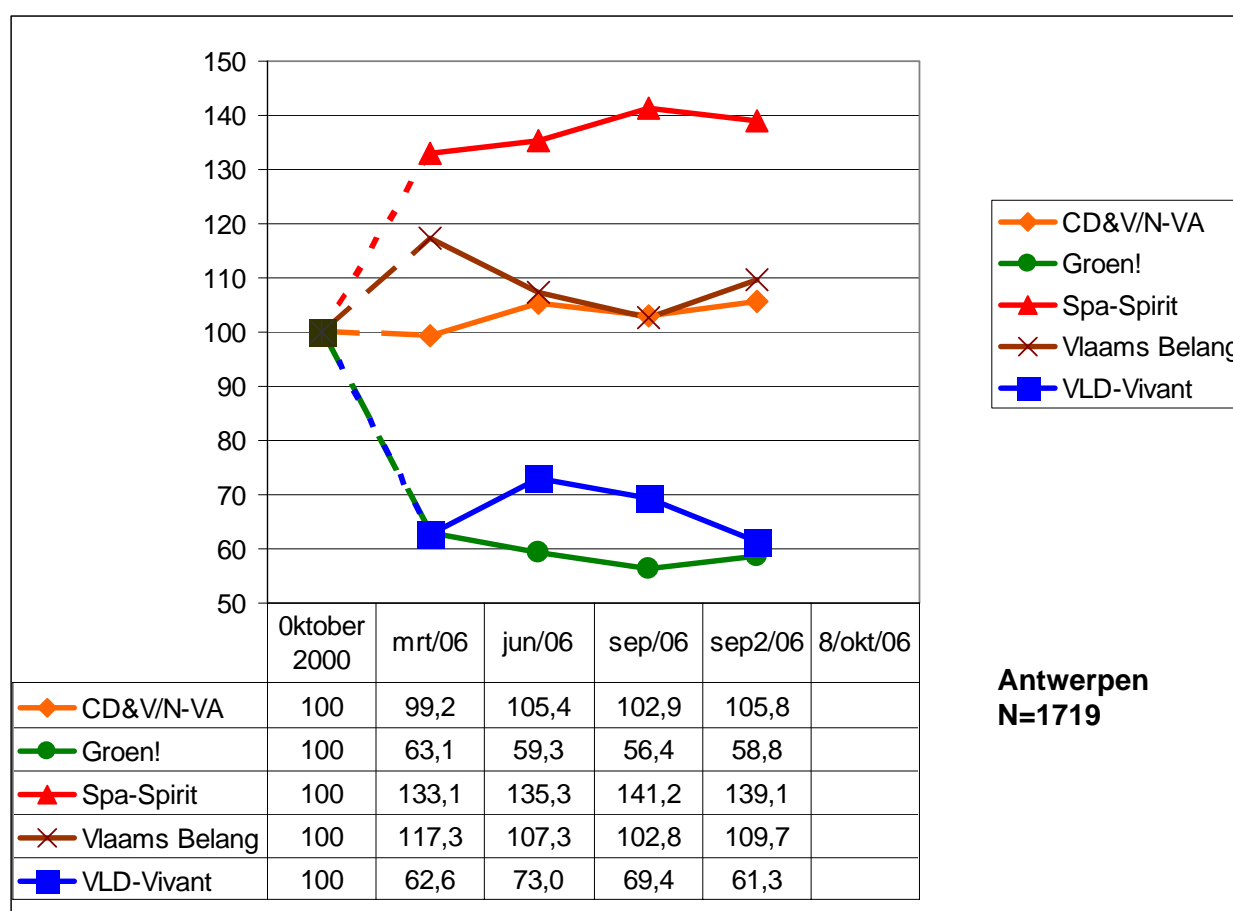
² We opteerden er voor om de data voor Vlaanderen niet te herwegen in functie van de vertegenwoordiging van de verschillende gemeenten. Ons panel is niet representatief samengesteld en het toch gaan wegen zou de indruk wekken dat we door te corrigeren toch naar representativiteit kunnen gaan. Dat is natuurlijk niet het geval.

en Vlaams Belang ligt het net omgekeerd: vanuit een lage of zelfs geen score vertrekken heeft het voordeel dat er veel meer ruimte is om te groeien. Wat er, ten slotte, ook gewijzigd is ten opzichte van 2000 is de kartelvorming. Na het uiteenvallen van VU-ID gingen beide erfgenamen van de Volksunie een kartel aan met respectievelijk socialisten en Christendemocraten. Stemverschuivingen inschatten ten opzichte van een onbestaande partij is natuurlijk wat merkwaardig, dan staan er veel partijen automatisch op winst. We opteerden ervoor om de *helft* van de VU-ID-kiezers in 2000 aan SP.A-Spirit toe te kennen en de helft aan CD&V-N-VA. In de indexscore van 100 van SP.A-Spirit in 2000 zit dus de helft van de score van VU-ID inbegrepen (zijnde 6,8% (provincieraadsverkiezingsuitslag 2000) gedeeld door twee). De gelijke verdeling van VU-ID over beide kartels is natuurlijk wat arbitrair maar ze heeft het voordeel van de duidelijkheid. In ons panel zien we dat CD&V-N-VA inderdaad wel ongeveer de helft van de voormalige VU-ID-kiezers kunnen aanspreken, maar SP.A-Spirit trekt maar een vierde van de voormalige Volksuniekiezers aan. Het laatste vierde wordt versnipperd over de andere partijen.

Per partij bekeken, zien we in de grafiek voor heel Vlaanderen dus dat drie partijen met het vooruitzicht op substantiële winst aan de verkiezingscampagne begonnen, terwijl er twee waren die in ons panel onder een ongelukkig gesternte startten. Vlaams Belang stond zes maanden voor de verkiezingen op de grootste winst in ons panel, gevolgd door CD&V-N-VA en in mindere mate SP.A-Spirit. Blauw en groen waren in bijzonder slechte doen aan het begin van de campagne en verloren beide meer dan een vijfde van hun electoraat in het internetpanel. Kijken we dan naar de lange campagneperiode dan zien we maar één echt uitgesproken evolutie: verlies van het Vlaams Belang: de winst van 26% aan het begin van de campagne smelt weg tot een winst van 16% op het einde. De Vlaams-Belangkiezers zijn ondervertegenwoordigd in ons panel; bovendien is het verschil tussen de VB-kiezers in ons panel en de andere VB-kiezers waarschijnlijk groter dan voor andere partijen. Dus twee redenen om voorzichtig te zijn met straffe conclusies. We controleerden de daling van de VB-voorkeur voor leeftijd, geslacht, opleidingsniveau en politieke interesse en vonden wel in elke groep dezelfde dalende tendens. Dit sterkt ons in ons vermoeden dat het VB tijdens de campagne, en dan vooral in de periode maart-augustus 2006, effectief een stuk van zijn aanhang verloor. De racistische moorden in Antwerpen en de Stille Mars die daar op volgde, en vooral de aanvallen die het VB van de slachtoffers (ouders van Luna) kreeg te verwerken, zijn daar waarschijnlijk niet vreemd aan. Op het einde van de periode, in de loop van september, kan het VB zich licht herstellen. Voor de andere partijen is de campagne-evolutie veel minder uigesproken. In ons panel heeft de SP.A-Spirit wat terrein verloren na de zomer terwijl de VLD vooral in de laatste weken voor de stembusgang nog verder afkalde. De nationale regeringscrisis die mee door de VLD werd uitgelokt in september heeft in ons panel geen ommekeer teweeggebracht, integendeel. Bij Groen! en bij CD&V-N-VA zien we in ons panel nauwelijks verschuivingen in de campagneperiode.

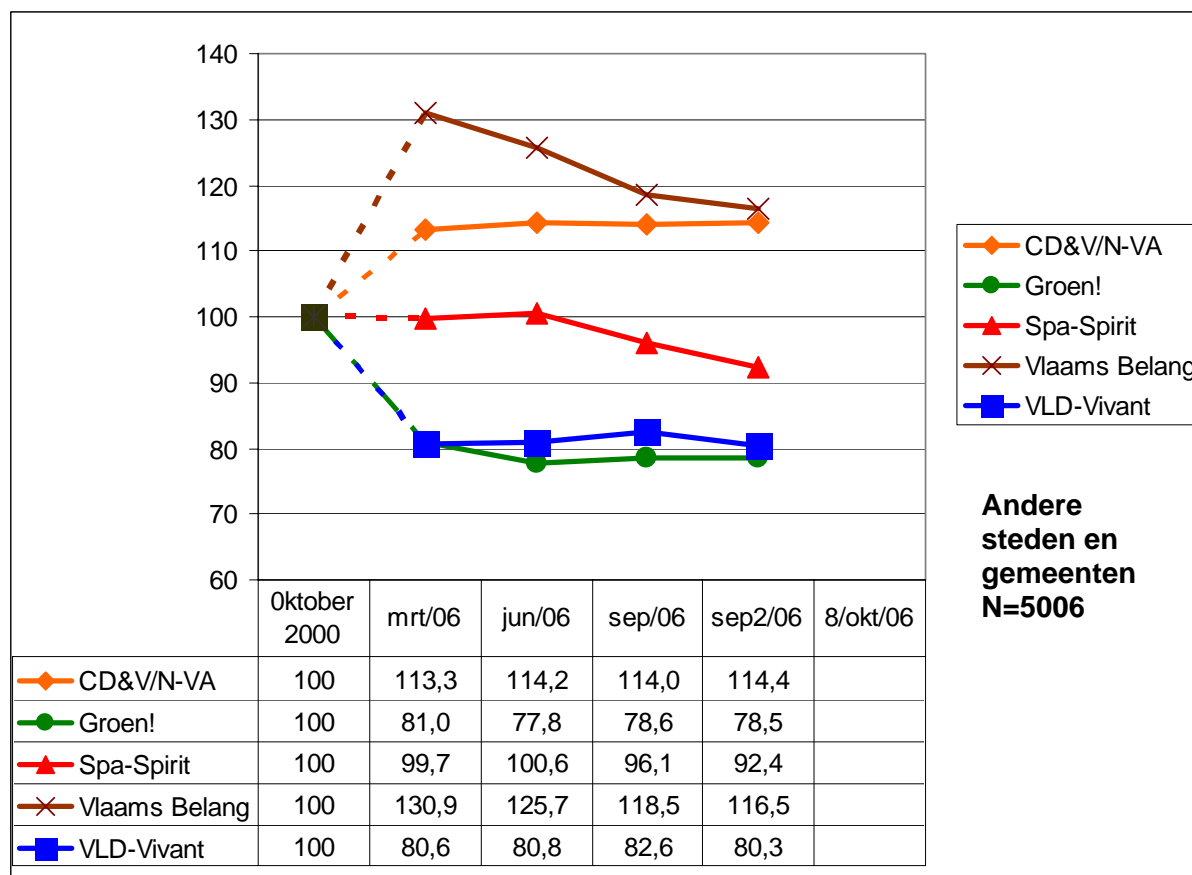

De geaggregeerde Vlaamse gegevens verhullen veel grotere verschuivingen binnen de steden tijdens de campagne. In Antwerpen, bijvoorbeeld, zien we dat het Vlaams Belang zich sterker herstelt in de laatste campagneperiode. Maar ook in de Metropool wordt het verlies tijdens de voorgaande maanden niet helemaal goedgehaakt. Hier is SP.A-Spirit een duidelijke winnaar in de campagneperiode volgens ons panel. Patrick Janssens wist blijkbaar nog wat meer mensen in ons panel te overtuigen tijdens het voorjaar en de zomer. De CD&V-N-VA klimt ook, maar in een op en neer patroon. De VLD glijdt, na een aanvankelijk herstel, opnieuw helemaal weg tijdens de campagne. En ook voor Groen! lijkt de campagne niet echt soelaas te bieden, integendeel. De sporen van de Antwerpse polarisatie tussen de twee grote kanonnen – Janssens en Dewinter – zijn dus duidelijk merkbaar. Alleen de CD&V kan zich handhaven in deze titanenstrijd.

Voor de vier andere provinciehoofdsteden - Gent, Brugge, Hasselt en Leuven - moeten we onze resultaten met een heel serieuze korrel zout nemen omdat de N-waarden waarop we ons steunen relatief klein geworden zijn. Het gaat telkens om (heel wat) minder dan 1000 respondenten. Daarom kunnen we voor deze steden spijtig genoeg geen afzonderlijke analyses doen.

Ten slotte kijken we naar de andere gemeenten, dat zijn dus de respondenten van alle steden en gemeenten die niet in één van de vijf provinciehoofdsteden gaan stemmen. Het is belangrijk op te merken dat er hier best wel grotere steden bij zitten, zoals Mechelen (N=307), Oostende (N=186) of Sint-Niklaas (N=174). Het gaat dus zeker niet alleen om kleine, landelijke gemeenten. Twee evoluties vallen op: de daling van het Vlaams Belang doorheen de onderzoeksperiode, en deze keer zien we geen herstel in de laatste periode; de gestage daling van het linkse kartel van SP.A en Spirit sinds de zomer. Tot een week voor de verkiezingen leek het er volgens ons panel dus op dat SP.A-Spirit het wel goed zou doen in de grote steden, maar als je het in de rest van Vlaanderen bekijkt, had het linkse kartel helemaal niet zo'n goede papieren.

Onze bevindingen samenvattend, kun je zeggen dat er in ons panel slechts één echte constante is voor de verschuivingen tussen Golf 1 en Golf 4: er is verlies voor het Vlaams Belang tussen Golf 1 en Golf 3 en dan volgt op vele plaatsen herstel maar niet overal. SP.A-Spirit lijkt ook al niet zo'n goede campagne achter de rug te hebben; in de provinciehoofdsteden ging het wel goed, maar op vele andere plaatsen is er licht verlies tijdens de campagne. VLD-Vivant beweegt doorgaans heel wat meer tijdens de campagne, maar de evoluties op de verschillende plaatsen spreken elkaar

tegen met onder onze paneldeelnemers bijvoorbeeld stevige campagnewinst in Gent maar even stevig campagneverlies in Antwerpen. De CD&V-N-VA beweegt het minste van alle partijen tijdens de campagne. Het kartel vertoont ook geen consistent patroon van winst of verlies tijdens de campagne. De combinatie begon volgens ons panel op de meeste plaatsen van in een relatief gunstige uitgangspositie en heeft die positie kunnen consolideren tijdens de campagne. Dat is een bevinding die identiek is met de campagne van 2004: goede uitgangspositie, weinig beweging tijdens de campagne. Een gelijkaardig maar omgekeerd verhaal is er voor Groen! met, misschien met uitzondering van in Gent, ook weinig beweging tijdens de campagne maar het vastgepind raken op een slechte uitgangspositie.

Een onderlinge vergelijking van de grafieken met de campagne-evoluties leert ons ook iets over de spanning die er bestaat tussen de nationale en de lokale campagnes van partijen. In het algemeen kun je stellen dat in elke stad min of meer hetzelfde blijkt wat betreft het (te verwachten) winst en verlies van alle partijen. Groei of winst ten opzichte van 2000 lijken voorgegeven zijn, de lokale campagnes kunnen aan die *baseline* niet zoveel veranderen. Dat is vermoedelijk de nationale component van de campagne, bepaald door het feit of een partij het nationaal goed of slecht doet. Maar de wijzigingen *gedurende* de campagne zijn minder consistent en verschillen van stad tot stad, van periode tot periode. Hier lijkt het dan ook eerder te gaan om lokale campagne-effecten. Natuurlijk zijn er ook hier algemene, en dus nationale, tendensen, maar er is zeker veel meer variatie tussen partijen, steden en periodes. De kleinste variaties bepaald door gemeentelijke of stedelijke toestanden vinden we bij de twee partijen waarvan geweten is dat hun nationaal imago en beeld het meeste meespeelt bij het bepalen van de nationale stem, met name bij Vlaams Belang en bij Groen!. Kortom, lokale campagnes maken wel degelijk een verschil, maar de globale tendens van winst en verlies lijkt nationaal te worden bepaald.

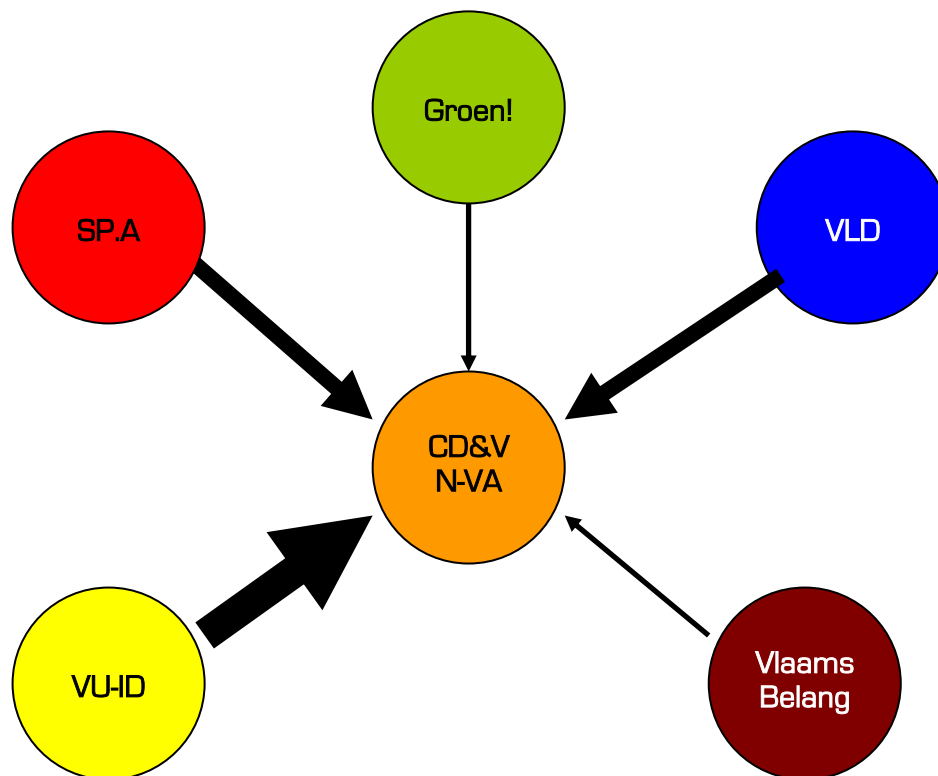
3. IN- OF UITSTROOM PER PARTIJ

Het is niet zo eenvoudig om de stromen van kiezers van de ene naar de andere partij bevattelijk voor te stellen. Zeker het berekenen en voorstellen van netto winst- of verliescijfers is lastig en gevaarlijk. Dat heeft te maken met de verschillende grootte van de partijen waardoor de percentages in- en uitstroom niet te vergelijken zijn³. Daarom opteerden we ervoor om in deze nota voorlopig geen netto-cijfers te geven maar alleen, naargelang de partij, in- of uitstroom te geven in het percentage van nieuwe of oude kiezers onder onze paneldeelnemers. Omdat er zelfs op die manier met de nodige voorzichtigheid met de data moet worden omgesprongen, opteerden we ervoor om de stemverschuivingen ruwweg voor te stellen aan de hand van pijlen van verschillende dikte. Hoe dikker de pijlen, hoe groter de stroom van kiezers. Er zijn drie verschillende pijldiktes. We bespreken achtereenvolgens heel kort de vijf Vlaamse partijen, te beginnen met de partijen die in ons panel tot een 10-

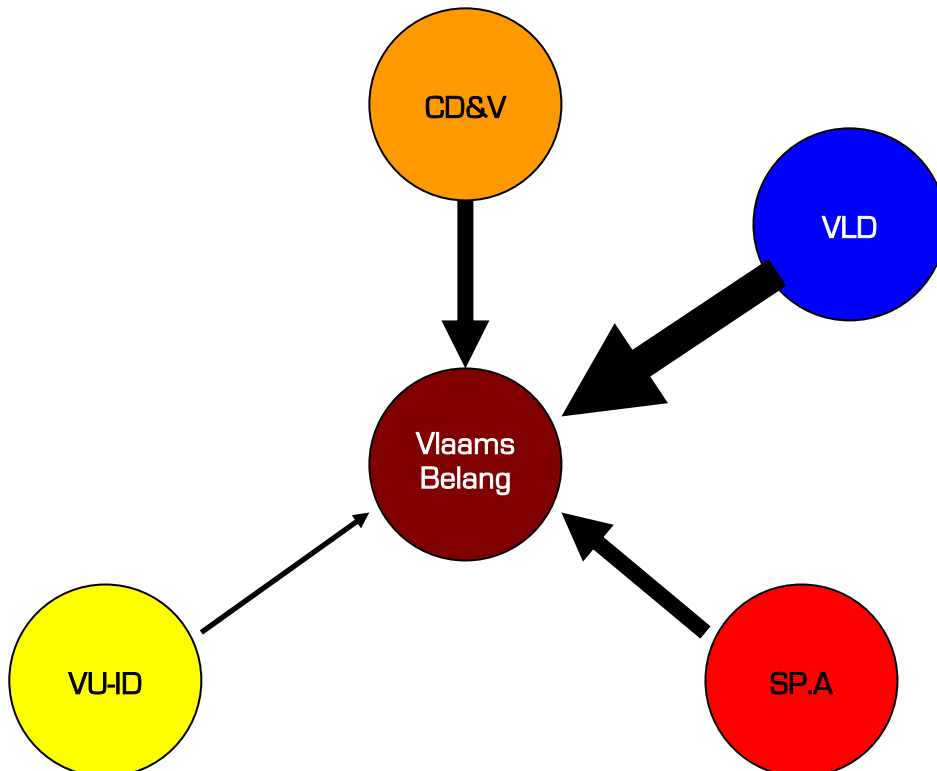
³ Bovendien kan je in- en uitstroom voorstellen in functie van de oude stemverhoudingen van 2000 (waar zijn de kiezers van een bepaalde partij naar toe gegaan?) maar ook in functie van de nieuwe stemverhoudingen (waar komen de kiezers van een bepaalde partij vandaan?). Er is nog een derde moeilijkheid: gezien ons panel zeker niet representatief is – er zijn veel meer paneldeelnemers aan de linkerzijde (Groen! en SP.A-Spirit) dan aan de rechterzijde (Vlaams Blok en VLD) – is de kans groot dat we de stromen van links naar rechts en vice versa fout inschatten. En dus zouden we moeten herwegen maar dat veroorzaakt weer allerlei andere problemen.

tal dagen voor de verkiezingen op winst stonden (Vlaams Belang, CD&V) en waarvan we dus de instroomgrafiek geven (hoeveel % van de kiezers van die partij in ons panel is afkomstig van de andere partijen?). Daarna bekijken we de uitstroom van de partijen die er in ons panel slecht voorstonden tot net voor de stembusslag (VLD en Groen!). Omdat het beeld van SP.A-Spirit te diffuus is, stellen we winst of verlies van het linkse kartel niet grafisch voor.

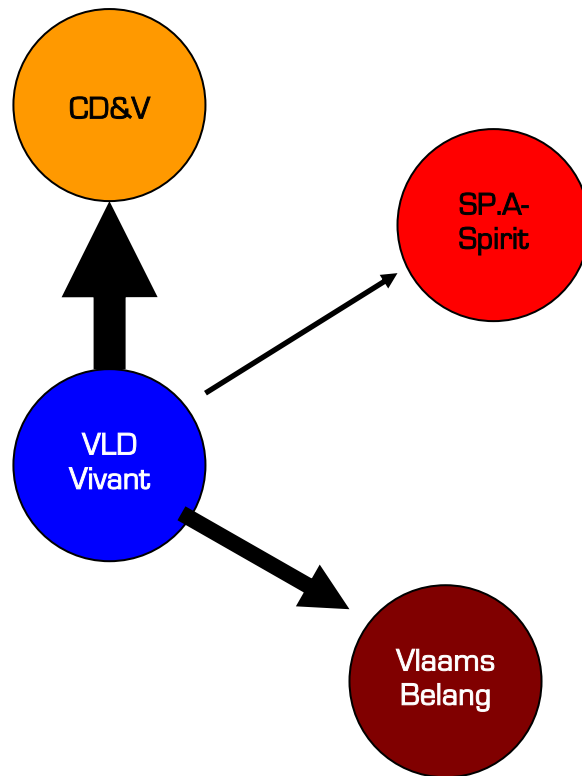
CD&V-N-VA haalt in ons panel zijn winst vooral bij de voormalige VU-ID-kiezers. Dit zijn de N-VA-kiezers van de voormalige Volksunie die hun (deel)partij naar de nieuwe kartelpartner volgen. Daarnaast komt er ook substantiële winst van de VLD, en het is belangrijk om er bij te vertellen dat de omgekeerde beweging, voormalige christendemocratische kiezers die nu voor VLD kiezen, heel weinig gemaakt wordt. Dus als we winst en verlies van elkaar aftrekken heeft het Vlaams kartel in ons panel zeker gewonnen van het liberale kartel. Dat is anders met de instroom van de SP.A. Hier zie je immers ook de omgekeerde beweging, van CD&V naar SP.A-Spirit, zodat er netto niet zoveel is verschoven tussen SP.A-Spirit en CD&V-N-VA. Er is ook een kleine instroom van Groen! en ook een instroom van het Vlaams Belang.

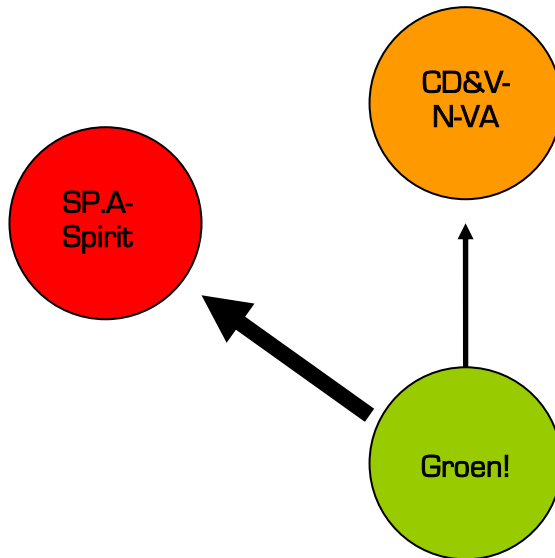
Het Vlaams Belang haalt in ons panel zijn winst in overgrote mate van de VLD. Dat is het stemmenreservoir dat in 2006 werd aangeboord; hetzelfde, maar iets minder uitgesproken, was ook al in 2004 het geval. Ook van CD&V en SP.A komen er substantiële groepen kiezers bij in ons panel, maar de partij verliest er ook heel wat aan het Vlaams kartel zodat er geen sprake is van een netto-instroom van de CD&V. De instroom van voormalige SP.A-kiezers blijft wel overeind als je het netto bekijkt. Het Vlaams belang heeft nog maar eens voormalige socialistische kiezers kunnen aantrekken, alvast in ons panel. Voor de rest is de stijging van het Vlaams Belang vooral, en opnieuw, te wijten aan de hoge trouw van het VB-electoraat.

De VLD ziet zijn kiezers naar verschillende kanten uitzwermen, en dat zowel naar links als naar rechts. Veruit de grootste groep vertrekt naar grote concurrent CD&V. In ons panel gaat het om meer dan 10% van de kiezers van de VLD in 2000 die nu zegt voor CD&V-N-VA te zullen stemmen. Ook het Vlaams Belang weet een ruime groep van voormalige VLD-kiezers aan te trekken. Dat was ook in 2004 al het geval en speelt hier dus verhoogd bij de gemeenteraadsverkiezingen. Ook de paarse regeringspartner SP.A-Spirit, tenslotte, gaat men een deel van de blauwe stemmen lopen in ons panel.

Laat ons eens kijken naar Groen!. Het patroon is betrekkelijk eenvoudig. Er zijn nauwelijks voormalige groene kiezers die naar de rechterzijde overstappen, die stromen zijn te klein om in de grafiek te zetten (minder dan 2% van het groene electoraat in 2000). Twee partijen weten voormalige groene kiezers te overtuigen. Dat is in ons panel, vooral, het linkse kartel en langs de andere kant ook het Vlaamse kartel dat in de lift zit.

Zoals al gezegd is het patroon voor SP.A-Spirit in ons panel zeer diffuus met winst in de steden en (licht) verlies daarbuiten. Dat stemt ook overeen met het verdeelde beeld van de verkiezingsuitslag van de linkse partij waarbij er minder van een duidelijke landelijke trend sprake is. Een aparte in- en uitstroomgrafiek zegt dus niet zoveel omdat met veel verschillende partijen kiezers worden uitgewisseld. Daarbij komt nog dat het aantal SP.A-Spirit-kiezers in ons panel serieus overschat is. Daarom is het beter om gewoon zonder grafiek te stellen dat het er op lijkt dat SP.A-Spirit vrij fors gewonnen heeft van Groen!, dat is de eeuwige pendel tussen rood en groen die in 2004 nog in de omgekeerde richting ging. Ook ten opzichte van de VLD is er zeker winst in ons panel en er is een kleinere instroom van voormalige Volksuniekiezers, de Spiritisten die naar het kartel volgen.

4. WINST EN VERLIES VAN PARTIJEN VERKLAARD

We weten nu ongeveer hoeveel deelnemers uit ons panel tussen de lokale verkiezingen van 2000 en de laatste golf eind september 2006 naar welke partij zijn gegaan. Maar we weten nog niet *waarom* die mensen van partij gewisseld zijn of waarom ze trouw zijn gebleven. We vroegen de deelnemers aan het panel niet specifiek naar een reden voor hun stemverandering of stemtrouw maar peilden wel naar een aantal motieven voor hun stem. Om zicht te krijgen op de motieven draaien we per partij een aantal zogenaamde 'binomiale, logistische regressiemodellen' waarin we verschillende groepen kiezers met elkaar vergelijken. Zo vergelijken we ondermeer de oude kiezers per partij systematisch met de nieuwe kiezers (in geval van winst van die partij) of met de ontrouwe kiezers (in geval van verlies van die partij). Regressiemodellen geven aan welke variabelen, in dit geval impliciete of expliciete stemmotieven, significant verschillen tussen beide groepen, dus tussen de blijvers enerzijds en de nieuwkomers/afvalligen anderzijds. We vergelijken, bijvoorbeeld, de ontrouwe VLD-kiezer in ons panel, die in 2000 nog op de VLD stemde maar eind september 2006 aangeeft niet meer op de VLD te zullen stemmen, met de trouwe VLD-kiezer die in 2000 én in 2006 de VLD verkiest. We beschouwen significante verschillen tussen beide als 'oorzaken' van de VLD-leegloop. Omgekeerd, vergelijken we bijvoorbeeld de oude Vlaams-Belangkiezers met de nieuwkomers onder de Vlaams-Belangkiezers. Als nieuwe VB-kiezers, bijvoorbeeld, méér belang zouden hechten aan het thema criminaliteit dan kiezers die reeds voor het Vlaams Belang kozen, beschouwen we het belang van criminaliteit als 'oorzaak' voor hun overstap naar het Vlaams Belang.

Wat leren zulke analyses ons over de oorzaken van winst en verlies? We bespreken de resultaten per partij en vermelden alleen de verbanden die in de regressies als significant werden gemarkeerd. We controleren in onze modellen ook steeds voor de voornaamste socio-demografische variabelen (geslacht, leeftijd, opleiding). We bespreken alle partijen apart en hebben het afzonderlijk over winst en verlies en de oorzaken ervan.

A. De winst van CD&V-N-VA

- (1) De winst van CD&V-N-VA heeft vooreerst te maken met het groot aantal ex-Volksuniekiezers die de N-VA zijn gevolgd, meer dan er Spirit zijn gevolgd naar het kartel met SP.A. Dat is een vrij eenvoudige, maar belangrijke vaststelling die een groot deel van het succes van het kartel verklaart.
- (2) Meer dan de andere electoraten verwijst het CD&V-N-VA-electoraat in het algemeen naar de kwaliteit van zijn nationale politici. Dit is een duidelijke verwijzing naar de rol en de aantrekkingskracht van Yves Leterme, Vlaams Minister-president. Daarom heeft dit electoraat ook bijzonder veel vertrouwen in de Vlaamse regering die echt als een CD&V-regering wordt beschouwd. De federale regering, daarentegen, krijgt een zeer slecht rapport. Vlaams meeregeren en federaal oppositie voeren, het lijkt gelukt. Kortom, als je het gehele electoraat samenneemt, is de winst van het Vlaamse kartel schijnbaar toch vooral een nationaal effect, het is de nationale partij die het momenteel goed doet, eerder dan dat de winst te danken zou zijn aan sterke lokale prestaties. Natuurlijk moet dat sterk gerelativeerd worden omdat we alle deelnemers samennemen en dus niet veel lokale

variabelen kunnen inbrengen in de analyses, maar het is toch opvallend en de trend lijkt robuust.

- (3) Als we naar de instromende (nieuwe) kiezers van de CD&V-N-VA kijken en ze vergelijken met de kiezers die er al waren, dan valt op dat de nieuwe kiezers zich vooral onderscheiden van de oude door hun teleurstelling in, weerom, de nationale prestaties van de andere partijen, vooral van de VLD want daar komen de meesten ook vandaan. De nieuwe kiezers zijn minder door de goede lokale kandidaten van het Vlaams kartel over de streep getrokken dan de oude kiezers en ze zijn ook minder overtuigd van de kwaliteit van de nationale CD&V-N-VA-boegbeelden. Het lijkt vooral de vlucht van de andere partijen te zijn die hen beweegt.
- (4) Lokale redenen spelen wel een belangrijke rol buiten de steden. Als we dezelfde analyses draaien voor de kleinere steden en gemeenten apart, dus zonder de vijf provinciehoofdsteden, dan valt op dat daar de kwaliteiten van het lokale politieke personeel van CD&V-N-VA wél een positieve rol spelen. In heel veel van die kleinere lokale besturen zit de CD&V in de coalitie en in veel daarvan levert ze ook de burgemeester. Dit maakt wel degelijk een verschil. In tegenstelling tot bijvoorbeeld Antwerpen waar het CD&V-N-VA-electoraat niet echt uitblinkt in vertrouwen in zijn eigen kandidaat burgemeester (Philip Heylen). De Antwerpse kartelkiezer heeft veel minder vertrouwen in zijn topkandidaat dan de rest van het Antwerpse electoraat (vooral SP.A en VB). Hier zijn het de goede nationale prestaties waarop de Antwerpse CD&V-N-VA-kiezer fier is.

B. Het verlies van CD&V-N-VA

Het verlies voor het Vlaamse kartel is zoals eerder aangetoond beperkt, maar niet onbestaande. Het kleine verlies duiden is dan ook minder evident. De uitstromende CD&V-N-VA-kiezers die het kartel dus de rug toekeren, zijn wat linkser dan degene die blijven; misschien heeft dat te maken met de wat rechtsere herpositionering van de CD&V door het kartel met N-VA. Interessant is verder dat de afhakers ook opvallen door het belang dat ze hechten aan het migrantenthema⁴. Het kartel is blijkbaar minder in staat om mensen die van het migrantenthema wakker liggen vast te houden.

C. De winst voor Vlaams Belang

- (1) Voor het Vlaams Belang is het verhaal anders. Vooreerst is de stemtrouw de grote motor van het succes van de partij. Geen nieuwe, maar een blijvende vaststelling. Voor wie nauwelijks kiezers verliest, is elke nieuwe kiezer winst. Daarnaast scoren de VB-kiezers op quasi alle vertrouwensvragen verder significant lager dan alle andere electoraten. De negatieve motieven zijn bijzonder sterk aanwezig. Wantrouwen in lokaal of nationaal bestuur is de norm.
- (2) Verder valt het VB-electoraat op door een bijzonder grote focus op de thema's van veiligheid en migranten, ook dat is niets nieuws. De klassieke thema's blijven het doen.

⁴ Het migrantenthema betreft zowel de verwijzingen van de respondenten naar de problematische integratie van migranten, als naar het toenemend racisme en onverdraagzaamheid.

- [3] De nieuwe VB-kiezers beschouwen zichzelf in vergelijking met de oudere VB-kiezers minder rechts. Dat duidt op het feit dat de partij er verder in slaagt om langzaam meer centrumkiezers aan te trekken en uit zijn radicaal cocon te breken. Het VB wordt geleidelijk een (rechtse) volkspartij. We stelden dit ook al in 2004 vast. Bij de lokale verkiezingen is dit nu bevestigd. De redenen voor deze ontwikkeling zijn divers: zachtere campagne, meer 'gematigde' nieuwe kopstukken...
- [4] Wat veel minder belangrijk is voor de VB-kiezer dan voor de andere electoraten in ons panel is de eigen burgemeesterkandidaat en de sterkte van de eigen lokale politici. Die spelen nauwelijks een rol bij het uitbrengen van een stem voor het Vlaams Belang. Antwerpen is echter een uitzondering. In Antwerpen hebben de Vlaams belangkiezers in ons panel, in tegenstelling tot het totale patroon van de partij, wél vertrouwen in hun kandidaat burgemeester (Filip Dewinter) en lijken er dus wel echt lokale motieven voor een VB-stem te zijn. Het feit dat bijna alle VB boegbeelden in Antwerpen opkomen, is hier niet vreemd aan.

D. Het verlies voor Vlaams Belang

Er zijn ook kiezers die het Vlaams Belang *verlaten*. Niet veel, maar ze bestaan. Degenen die weggaan van het Vlaams Belang doen dat vooral omwille van de kwaliteiten van de lokale boegbeelden van de andere partijen: ze zijn aangetrokken door de burgemeesterkandidaat van andere partijen of gewoon door de algemene goede kandidaten van de andere partijen. Deze uitstromers zijn ook meer tevreden met het lokale beleid in hun gemeente of stad dan de VB-kiezer die blijft. Het lijkt er dus op dat sterke lokale kandidaten en een sterk lokaal beleid de opgang van het Vlaams Belang in zekere mate kunnen counteren.

E. De winst voor SP.A-Spirit

Bij SP.A-Spirit springt er één ding bijzonder sterk uit onder onze paneldeelnemers: de grote aantrekkelijkheid van de linkse burgemeesterkandidaten in de steden. Opvallend is dat het echt wel om de figuur van de burgemeester draait: de andere lokale kandidaten spelen zelfs minder een rol voor de SP.A kiezers dan bij andere partijen. Het is de burgemeester alleen die het hem doet voor de SP.A. Dat heeft zeker ook te maken met het feit dat de vijf provinciehoofdsteden, waarin de SP.A in vier gevallen de burgemeester levert, sterk oververtegenwoordigd zijn in ons panel. De SP.A-kiezer is ook erg tevreden over de prestaties die zijn partij in het stadsbestuur neerzette, maar dat sluit aan bij het vorige. Opvallend is dat zelfs bij degenen die SP.A-Spirit verlaten de ontevredenheid met de kandidaat burgemeesters van de SP.A zeker niet de oorzaak is, ook verlaters zijn daar zeer over te spreken, maar het gaat eerder om de mindere prestaties van SP.A-Spirit op nationaal vlak. In Antwerpen is de figuur van Patrick Janssens echt overweldigend aanwezig. Geen enkel effect in alle analyses die we draaiden was zo'n goede voorspeller voor stemgedrag dan de persoon van Patrick Janssens: hij wordt door de eigen achterban, of toch zeker in ons panel, maar liefst zeven keer meer op handen gedragen dan dat de andere kiezers hun kandidaat burgemeester liefhebben. Het gaat ook hier echt wel om Patrick Janssens alleen want de andere Antwerpse SP.A-kandidaten doen het niet goed bij het eigen electoraat. Wel heeft

het Antwerpse rode electoraat ook sterk vertrouwen in het schepencollege als geheel. In Hasselt en Leuven spelen de burgemeesters Herman Reynders en Louis Tobback ook een cruciale rol, maar iets minder uitgesproken dan Janssens in Antwerpen. De socialistische kiezers uit ons panel verwijzen in die steden veel meer naar de goede prestaties van het stadsbestuur. Dat laatste is zeer uitgesproken het geval in Gent, waar Frank Beke niet langer opkomt, en de burgemeesterbonus een beetje verloren gaat.

F. Het verlies van SP.A-Spirit

In de kleinere steden/gemeenten is het verhaal van het linkse kartel helemaal anders. Hier is er geen sprake van grote liefde voor de lokale burgemeesterkandidaat, integendeel: de meeste andere electoraten hebben meer vertrouwen in hun kandidaat dan de SP.A-Spirit-kiezer in ons panel. In de kleinere steden/gemeenten zijn het niet de lokale politici die de partij aantrekkelijk maken maar de nationale politici en de prestaties van de nationale partij. Het gebrek aan lokale 'socialistische' inbedding in heel wat kleinere gemeenten blijft bij lokale verkiezingen een teer punt.

G. Het verlies van Groen!

- [1] De partij Groen! vertoont een patroon dat sterk afwijkt van alle andere. Wat het meest opvalt, is dat de groene kiezers in ons panel op alle metingen van de kwaliteit van het lokale of het nationale Groen!personeel significant negatief afwijken van de andere electoraten. Dat wil dus zeggen dat de groene kiezer helemaal niet enthousiast is, of toch veel minder dan de andere electoraten, over de kwaliteit van de Groen!-kandidaten waarvoor ze dus wel van plan zijn te stemmen. Als we kijken naar de afhakers valt op dat groene kiezers inderdaad weggaan omdat ze de kandidaten van de andere partijen aantrekkelijk vinden. Vooral de kandidaat burgemeester van de andere partijen, lees hier: van SP.-Spirit, doet erg veel groene kiezers verdwijnen. Maar ook de algemene kwaliteit van de nationale politici van de andere partijen doet Groen! pijn in ons panel. Dat het daarbij vooral degenen zijn die milieu minder belangrijk vinden en die veiligheid belangrijker vinden die afhaken, verwondert ook al niet. In Antwerpen is het negatieve burgemeestereffect wel echt bijzonder groot. Het vertrouwen van de eigen achterban in de eigen lijstrekker is maar liefst vijf keer kleiner dan bij andere electoraten. Bij de Antwerpse kiezers die de groene partij vaarwel zeggen, is er maar één oorzaak: Patrick Janssens van SP.A-Spirit die overweldigend veel groene kiezers kon charmeren. Het gaat alleen om de aantrekkelijkheid van de burgemeester en niet om de aantrekkelijkheid van de andere SP.A-kandidaten want die scores zelfs negatiever bij de afhakers van Groen! dan bij de blijvers. In de andere steden/gemeenten zien we min of meer hetzelfde, maar dan veel minder uitgesproken. De groene kiezers worden weggelokt door de sterke aantrekkingskracht van de burgemeesterkandidaten van SP.A-Spirit.
- [2] Aansluitend bij het vorige zijn de groene afhakers niet echt te spreken over de prestaties van de partij, zij het nationaal of lokaal. De goede prestaties van andere partijen en de bescheiden aanwezigheid van de eigen partij op het nationale toneel zijn ook bij lokale verkiezingen een nadeel voor Groen!

Men zou zich kunnen afvragen waarom de mensen in ons panel dan nog wel voor kiezen voor Groen!? Het antwoord is simpel: omwille van de thema's van de partij. Wonen, milieu, verkeer, stadsontwikkeling zijn allemaal thema's waarop de Groen!-kiezer sterk afwijkt van de rest van het electoraat. De groene kiezer in ons panel is meer dan ooit een thematische en dus inhoudelijke kiezer.

H. Het verlies van de VLD

- [1] De VLD wordt in Golf 4 van onze panelbevraging grotendeels teruggeworpen op zijn kernelectoraat. Degenen die blijven, zeggen dat veel meer uit gewoonte te doen dan de andere electoraten. De trouwe, blauwe kiezers blijven tevreden over de kwaliteit van de nationale VLD-politici en ze vinden ook de lokale kandidaten van hoog niveau. Zowel de nieuwkomers onder de VLD-kiezers als de afhakers zijn echter veel minder te spreken over de nationale VLD-politici. De nationale prestaties van de partij zijn dus niet aantrekkelijk voor nieuwe kiezers en ze zijn zelfs de oorzaak van het afhaken van heel wat VLD-kiezers. De VLD heeft een nationaal probleem, volledig in tegenspraak bij wat we bij de CD&V vaststelden. Vooral mensen die geen lokale kandidaten kenden en dus lokaal geen banden hadden met de blauwe partij verlieten de VLD in ons panel.
- [2] In Antwerpen zien we dat er bovenop die nationale tendens nog lokale elementen spelen: de Antwerpse VLD-kiezers hadden weinig vertrouwen in hun kandidaat burgemeester en bij degenen die weg gaan zijn het de kandidaat burgemeesters van de andere partijen, Patrick Janssens en Flip Dewinter, die de blauwe kiezers weten los te weken. De Antwerpse afhakers laken ook de slechte nationale prestaties van de VLD en hun vertrouwen in de Belgische regering, door de VLD geleid, is erg laag.
- [3] In de kleinere steden/gemeenten heeft het verlies van de VLD vooral te maken met de nationale regering maar ook met het migrantenbeleid. De afhakers hechten er véél meer belang aan dan de blijvers; de 'blunder' van de VLD inzake migrantenstemrecht begin 2004 is iets wat in de campagne van 2004 heel sterk speelde maar wat in 2006 blijkbaar nog steeds zijn sporen nalaat. In de kleinere steden/gemeenten is het echter zeker niet de kandidaat burgemeester van de andere partijen die de blauwe kiezer in ons panel weet los te weken; de VLD lijkt er qua kandidaat burgemeesters integendeel eerder sterk te staan.

We kunnen besluiten met te stellen dat in ons panel de winst van CD&V-N-VA veel te maken heeft met het effect van Leterme en met de teleurstelling van een deel van het VLD-electoraat over de prestaties van de nationale regering. Lokale motieven spelen bij de groei van het CD&V-electoraat, van oudsher een sterk lokaal ingebedde partij, deze keer een kleinere rol; in kleinere steden en gemeenten zien we wel een effect van de lokale CD&V-burgemeesters. Voor het Vlaams Belang zijn lokale kandidaten en lijsttrekkers van heel klein belang, met uitzondering van in Antwerpen. Het gaat om ontevredenheid met het nationale beleid vooral over de twee thema's van de partij. De lage kwaliteit van de lokale VB-politici, volgens de eigen kiezers, maakt de VB-aanhang kwetsbaar voor sterke kandidaten en een sterk lokaal beleid van andere partijen. Voor SP.A-Spirit is het een goede zaak dat het op 8 oktober

lokale verkiezingen waren. De partij kan ten volle profiteren van zijn zeer sterke burgemeesterskandidaten in vele grotere steden. Mensen die de partij de rug toe keren doen dat in de grote steden vooral omwille van de nationale prestaties van de partij, zeker niet omwille van de lokale burgemeester. In de kleinere steden en gemeenten staan de burgemeesterkandidaten van SP.A-Spirit minder sterk en is het de nationale partij die de meubelen moet redden. Groen! heeft een enorm probleem met de gepercipieerde kwaliteit van zijn lokale en zijn nationale politici. Ook de prestaties van de nationale en lokale partij worden laag ingeschat. De partij blijft vooral stemmen trekken door haar thema's, bijna ondanks het gebrek aan lokale en nationale boegbeelden. In steden, zoals bijvoorbeeld in Antwerpen, waar de SP.A sterke burgemeesterkandidaten naar voren kan schuiven, loopt het groene electoraat in grote drommen weg. De VLD kampt met een negatief nationaal beeld. De teleurstelling in het beleid van de nationale regering en vooral de ontevredenheid over het nationale VLD-personeel doen de partij lokaal de das om. Als het blauwe electoraat dan geen sterk lokaal houvast heeft, wat zeker in de grote steden het geval is, dan loopt het weg. In de kleinere steden/gemeenten is de lokale uitstraling van de VLD groter en kan ze in ons panel beter tegen de nationale stroom inroeien.

5. SLOTWOORD

We hopen met deze nota meer zicht te hebben gegeven op de resultaten van ons onderzoek. Het ging hier om eerste, snelle analyses die we nog verder moeten uitwerken en verfijnen. Vaak ontbrak ons de tijd om alles tot in de kleinste details te bekijken. Bovendien werken we met data die tot tien dagen voor de verkiezingen werden ingezameld; het dus mogelijk dat er in de laatste tien dagen nog één en andere wijzigde. Zo zal onze postelectorale bevraging die nu loopt ons moeten vertellen of bijvoorbeeld de grote winst van SP.A-Spirit in Antwerpen in ons panel gedurende de laatste week is gerealiseerd.

We willen nogmaals benadrukken dat dit onderzoek niet representatief is voor de gehele Vlaamse bevolking. We hebben hier ook geen rekening gehouden met de nieuwe kiezers. Om die reden hebben we meer over de algemene trends gesproken en minder ingezoomd op de kleine verschillen.

Tot slot wil dit onderzoek geen alternatief vormen voor het klassieke verkiezingsonderzoek dat na de stembusslag wordt opgestart en dat wel toelaat om representatieve uitspraken te doen over de motieven van dé Vlaamse kiezer. Het was echter onze bedoeling om zicht te krijgen op wat er zich in de maanden voor een verkiezing afspeelt en waarom, en daarvoor hebben we dus pre-electurale paneldata nodig. We gaan zeker met dit soort onderzoek verder en hopen in de toekomst opnieuw op de medewerking van zovelen te mogen rekenen.